

VÝCHOVA BUDOUCÍCH SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

NOEMI BRAVENÁ

HUSITSKÁ THEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY OF CHARLES UNIVERSITY
Noemi.Bravena@htf.cuni.cz

THE EDUCATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS

Abstract: This contribution analyzes examples of good practice in guiding children and young people to the importance of work in helping professions. It defines basic topics for a specific age of children, which are important for forming relationships with social work. It reflects the contribution of the diaconic activity of the church, which is involved in prosocial education and by leading children to think about specific social services in society and toward personal engagement.

Keywords: child; youth; social services; job choice; diaconia; education

THEOLOGICAL REVIEW, Vol. 93, 2022, No. 2, Number of Article 3, p. 182 – 188.

DOI: 10.14712/12117617.93.2.3

Současné texty se zabývají vzděláváním studentů v oboru sociální a charitativní práce na vyšších odborných nebo vysokých školách, které je možné buď v rámci teologických fakult nebo jiných humanitních institucí.¹ Německá diakonie jako jednu ze služeb veřejnosti připravila výukové materiály, které děti různého věku seznamují s pomáhajícími profesemi. Z praxe víme, že řada studentů středních škol nemá představu o svém budoucím zaměstnání a využívá proto kariéerního poradenství. V tomto smyslu česká diakonie ani charita takové materiály nenabízí² a bylo by dobré se jimi inspirovat. V tomto textu si proto zanalyzujeme výukové materiály ze zahraničí a uvedeme závěry pro edukační potenciál v tématu sociální práce.

1. Proč děti více zcitlivět pro témata sociální práce?

Výukové programy zaměřené na téma sociální práce jsou vhodné nejen pro mladší školní věk, ale v jednodušší verzi i pro věk předškolní. V těchto obdobích totiž

¹ Více viz BOHLEN, Stephanie. *Teologie a sociální práce – podněty pro dialog*. In OPATRŇY, Michal; LEHNER, Markus (eds). *Teorie a praxe charitativní práce: uvedení do problematiky*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-3-200-01846-4, s. 28.

² Výjimku tvoří výukové programy Pedagogického centra při Arcibiskupství pražském s názvem „Solidarita a charita“, v kterých spolupracuje i s jinými organizacemi. Programy akcentují „projevy charity“ jako „slitovávání, milosrdenství a dobročinnost“. Více viz <https://www.vychova-hodnoty.cz/solidarita-a-charita/>

u dětí převažuje ochota pomáhat druhým nad vlastními výhodami. Altruistické tendence u dětí jsou doloženy z rozhovorů s dětmi, a to již v mateřské škole. Ještě dítě do 3. třídy vedle toho, že chce být jako Spidermann, chce být i hasičem, policajtem nebo vojákem a zasazovat se o dobro světa. Děvčata zase inklinují k tomu starat se o domácí zvířata (koně, psy, kočky, morčata), ale najdou se i takové dívky, které chtějí nezištně pomáhat druhým lidem např. s odůvodněním „aby byl svět lepším“. Rané **dětství samo o sobě je tím důvodem**, proč děti více vést k porozumění šíře služeb sociální práce, a tím i u tohoto zaměstnání dát podobnou důležitost jako má u dětí lékař, policista nebo hasič.³ Děti diferencují důležitost zaměstnání podle preferencí své vlastní rodiny, a to se prohlubuje s mezníky, kdy dítě ze základní školy pokračuje ve středním vzdělávání.

Dalším důvodem výukových programů k tématům sociální práce jsou vize obsažené v dokumentu *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+*, který požaduje modernizaci českého vzdělávání s ohledem na požadavky současné doby. Usiluje o „rozvoj kompetencí potřebných pro úspěch v osobním i pracovním životě i na trhu práce“⁴, dále o vybavení jednotlivce kompetencemi pro „prosazování demokratických hodnot a postojů, ochraně lidských práv a rozvoje občanské soudržnosti“. Právě výchova k občanství v sobě zahrnuje vedení dětí „k vzájemnému respektu a toleranci, ke kritickému myšlení a k aktivnímu zájmu o věci veřejné a život kolem sebe.“⁵ Strategie také myslí na inovativní programy ve vzdělávání a velmi je podporuje. V této souvislosti sice v textu nenajdeme instituce sociální, ale „umělecké“, „kulturní“ a „environmentální“, ale dle charakteru požadavku kurikulárního dokumentu by mělo být i pro tyto programy v praxi místo,⁶ protože i služba potřebným je součástí naší každodennosti.

V rámci požadavku inkluzivní školy a společného vzdělávání⁷ se s pomocí druhému, který je v menšině, setkávají děti již v mateřské škole. Vidím však stále v této oblasti deficit a německé materiály ukazují na to, že i k sociální problematice lze ještě více zcitlivět děti. Může to být nazíráno i jako doplňková služba školnímu nebo kariéernímu poradenství nebo rané PR pro pracovní pozice v sociálních službách. Vidím v tom však i potenciál růstu nové generace, která bude hledat

³ Viz tématika hrdiny u dětí BRAVENÁ, Noemi. „Do Not Be Concerned Only About Yourself...“ *Transcendence and Its Importance for the Socialization and Formation of a Child's Personality*. In Beiträge zur Kinder- und Jugendtheologie, sv. 43, vydavatel Petra Freudenberger-Lötz, Kassel: Kassel University Press, 2019. 268 s. ISBN 978-3-7376-0436-9, s. 221, 235 – 240.

⁴ FRYČ, Jindřich a kol. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: MŠMT, 2020, 118 s. ISBN 978-80-87601-47-1 [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf, s. 8.

⁵ FRYČ, Jindřich a kol. *Strategie 2030+*, s. 18

⁶ FRYČ, Jindřich a kol. *Strategie 2030+*, s. 28.

⁷ FRYČ, Jindřich a kol. *Strategie 2030+*, s. 8, 19.

komplexnější a pro společnost efektivnější přístupy u marginalizovaných skupin, ať už z dětí budou sociální pracovníci, učitelé, ekonomové nebo politici.

2. Cíle výukových materiálů pro formování významu sociální práce u dětí a mládežníků Diakonie Luterské církve

Diakonie Luterské zemské církve (LZC) v Německu upozornila na důležitost vzdělávání dětí i v oblasti sociální práce a diakonie. Vypracovala k tomu materiály, které jsou určeny pro školu a mimoškolní aktivity.⁸ V 11 výukových lekcích uvádí žáky a mládežníky ve věku 6 – 20 let do sociální problematiky. Vzhledem k tomu, že význam práce jako smyslu života rezonuje školstvím (u nás v menší míře), je nutné zcitlivět děti už od předškolního věku i pro sociální tématicky. V České republice je zaužívaná praxe, že učitelé MŠ a 1. stupně ZŠ zvou rodiče svých žáků, aby vyprávěli o svém zaměstnání. Zde záleží na složení třídy, a tudíž se dítě k problematice sociální práce jako povolání dostat ani nemusí.

Diakonie LZC uveřejnila témata z důvodu formování „porozumění“ „sociálnímu prostředí“ a možnosti „utvářet“ jej. Ve srovnání s ČR má daleko více zařízení, ale počet není tím hlavním argumentem, tím je „sociální stát“, v kterém děti a mládežníci žijí⁹ a učí se jeho pravidlům.

Diakonie jmenuje tři cílové skupiny: děti ve věku **6-11 let, 12-16 let a 17-20 let**. Tím, že je propojen církevní i státní sektor, lze na účastníky působit až do věku 20 let, u nás i nad 20 let.¹⁰ Zcitlivění všech dětí je dáno povinnou školní docházkou a skladbou předmětů, v kterých se se sociálními problematikami mohou setkat. V Německu se jedná o „výuku náboženství“ a „sociální nauku“. V České republice není předmět náboženství součástí *Rámcových vzdělávacích programů*, pouze školních vzdělávacích programů škol zřízených církvemi, tj. tato platforma je omezená.

Materiály mají za cíl upozornit děti a mládežníky na téma „diakonie“ a „společenskou angažovanost“. Vzhledem k církevním materiálům je pochopitelně vyzdvížen význam křesťanské služby. Přidanou obecnou hodnotou je, že se tyto materiály pokouší o „sociální vzdělávání ve škole a v práci s mládeží“. Jsou zařazena témata týkající se diakonie, stáří, angažovanosti člověka ve světě a jednotlivých

⁸ *Unterrichtsmaterial* in Diakonie Deutschland, Infoportal. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.diakonie.de/unterrichtsmaterial>.

⁹ *Leitfaden für Diakonie-Material für Unterricht und Jugendarbeit: Wie entsteht Diakonie-Material für Unterricht und Jugendarbeit?* Berlin: Diakonie Deutschland, 2014. 16 s. 2. vyd. ISBN-Nr. 978-3-941458-34-5. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.diakonie.de/unterrichtsmaterial>

¹⁰ Viz vymezení mládežnického 13–30 let in MATYS, Lukáš. *Klíčové aspekty křesťanské edukace mládeže*. Diplomová práce. Praha: HTF UK, 2016, s. 62.

povolání v sociálních službách. Rezonují zde pojmy: „jinakost“, „rodina“, „krize“, hlubší význam práce, „smutek“, „nemoc“, „chudoba“, „bezdomovectví“ apod...¹¹

Pro jednotlivé věkové skupiny jsou stanoveny hlavní cíle vzdělávání takto:

- **6-11 let** - „základy sociálně-diakonického učení“ a „získání podpory rodičů pro sociální témata“;
- **12-16 let** - upozornit na sociální tematiky jako součást života dětí a okrajově poukázat i na „rozdílná povolání“ v sociální práci, což je důležité pro „strategický cíl získání spolupracovníků“;
- **17-20 let** - cílem je ukázat společensko-politický význam diakonické práce, která je zároveň i sociální prací. Zároveň materiály „zdůrazňují význam diakonie pro utváření sociálního státu“ a na příkladech dobré praxe „ukazují cesty pomoci“, které nabízí diakonická zařízení v Německu.¹²

Podíváme-li se na témata blíže, lze je pro potřeby České republiky aplikovat např. takto:

věk dítěte	škola	příklady témat
6-11 let	MŠ ZŠ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Komu, jak a proč si pomáháme? ▪ Důležitá povolání – pracovník v soc. službách / diákon ▪ Nemoc a péče o nemocné ▪ Kdo je starý? ▪ Vzory v naší společnosti (např. Matka Tereza, Albert Schweitzer, čeští Lékaři bez hranic)
12-15 let	ZŠ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Různé možnosti pomoci – sociální pracovník, pracovník v sociálních službách ▪ Charita, diakonie – základní informace ▪ Skupiny, které potřebují naši pomoc ▪ Proč pomáháme a umíme sami přijmout pomoc? ▪ Smrt a umírání
16 -18 let	ZŠ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sociální stát a jeho politika ▪ Význam diakonie a charity pro sociální stát ▪ Příklady dobré praxe / nabídky praxí

Návrh témat pro výchovu budoucích sociálních pracovníků ve školách v České republice (N. Bravená).

3. Pojetí témat u LZC a jejich význam pro edukaci dětí

Německé didaktické materiály byly navrženy z perspektivy oboru náboženská pedagogika, základní struktura může být dotvořena učitelem. Zde uvádím němec-

¹¹ Leitfaden, s. 4.

¹² Leitfaden, s. 4.

kou předlohu a možnou aplikaci v České republice.

Struktura lekce podle LZC	Obecná struktura lekce ke konkrétnímu tématu - aplikace v ČR
1. Úvod: „Co to znamená být... (doplní pedagog)“	1. Úvodní otázka: „Setkali jste se už někdy... (doplní pedagog) – zjišťování prekonceptů dětí
2. Biblický text a teologicko-etická dimenze	2. Citát k hlubšímu významu tématu / přesahné dimenzi (např. etická – dle typu školy) – zasazení tématu do hlubšího významu pro společnost
3. Témata a úkoly v diakonii	3. Témata sociální práce a hlavní úkoly v konkrétní službě druhému – podpoření znalosti tématu, ale i zodpovězení významu tématu pro společnost
4. Aktuální sociálně-politické otázky a pozice diakonie k nim	4. Konkrétní téma a sociální politika státu – provázanost konkrétní sociální služby a politiky státu
5. Nabídky a konkrétní aktivity diakonie k tématům a oblastem sociální pomoci	5. Příklady dobré praxe (státní, církevních i dalších neziskových organizací)
6. Nabídky zaměstnání a vzdělávání ¹³	6. Příklady konkrétních možností zaměstnání, stáží, exkurzí apod. – u starších dětí
	7. Reflexe tématu

4. Učení založené na kompetencích

Materiály předpokládají učení založené na získávání kompetencí, tj. i na zodpovědnosti žáků za vlastní učení. Proto má být teoretické vyučování obohaceno o praxi, protože skrze ní vznikají dovednosti a postoje. Jedná se o tyto formy:

1. besedy s lidmi „v různých životních situacích“, i těch, kteří pracují v sociálních službách a v diakonii;
2. projektové dny, odpoledne, týdny v diakonických a charitativních zařízeních;

¹³ Leitfaden, s. 11 - 12.

3. praxe v diakonii a charitě.

Ukazatel didaktické kvality přípravy učitele se projeví v tom, že je scénář lekce „srozumitelný a neuvádí zkratky a cizí slova“, je obsaženo „odborné těžiště“, metody jsou se skupinou realizovatelné, „jednotlivé části mají jasný a jednoznačný název“, jsou zmíněny „didaktické pomůcky a požadavky na vybavení místnosti“. Obsahová kvalita je zajištěna podle metodiky tím, že obsahuje:

- podněty, aby žák mohl „k tématu zaujmout postoj“;
- „vyváženost textových a obrazových částí“;
- „vizualizaci obsahu“ kvůli podpoře estetického vnímání;
- „autentické texty (svědectví osob, rozhovory), biblické texty, literární texty, známé písně, statistiky apod.“;
- příklady, které znají děti z praxe;
- didaktický list, a mohou být zařazeny i „pracovní nabídky“;
- funkční odkazy na internetové stránky.¹⁴

5. Příklady a význam témat

Téma představení **diakonie** obsahuje materiály pro všechny věkové skupiny. Zatímco u nejmenších dětí je důraz kladen na pojem pomoc, která je aplikována do krátkého symbolického příběhu o zvířatech, u starších dětí je diakonie již představena jako organizace, která nabízí konkrétní služby pomoci, má různá zařízení, pomáhá i v zahraničí a má i svůj modrý charakteristický symbol, který se děti učí kreslit. U nejstarších dětí a mládežníků jsou zařazeny kromě biblických kořenů i dobové poznámky Johanna Hinricha Wicherna z roku 1832 zakladatele „moderní diakonické práce“ (s. 5) v kontrastu se současným pojetím diakonické služby. Je také zařazeno téma „proč pracují lidé v diakonii“ (s. 9), které vede k pokládání si filozofujících otázek.¹⁵

Téma **dobrovolnická služba** má opět materiály pro všechny věkové skupiny. U nejmladších dětí jsou obsaženy příklady školáků, kteří se angažují v konkrétní pomoci a děti přemýšlí, jak se samy mohou zapojit do konkrétních aktivit. U starších dětí jsou uvedeny příklady starších dětí a statistiky, kde se děti angažují a co je k tomu motivuje (s. 7-8). U nejstarších dětí je doplněn krátký příběh a je zdůrazněno, že každá služba je důležitá, protože jde o fungování celé společnosti (s. 5-7).¹⁶

¹⁴ *Leitfaden*, s. 12 – 13.

¹⁵ *Unterrichtseinheit: Diakonie sein*. Primarstufe: Kinder im Alter von 6 bis 11 Jahren (8 s.); Sekundarstufe I: Jugendliche im Alter von 12 bis 16 Jahren (9 s.); Sekundarstufe II: Jugendliche und junge Erwachsene im Alter von 17 bis 20 Jahre (8 s.); Unterrichtsmaterial in Diakonie Deutschland, Infoportal, 2011. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.diakonie.de/unterrichtsmaterial>.

¹⁶ *Unterrichtseinheit: Freiwillig engagiert sein*. Primarstufe: Kinder im Alter von 6 bis 11 Jahren (8 s.); Sekundarstufe I: Jugendliche im Alter von 12 bis 16 Jahren (9 s.); Sekundarstufe II: Jugendliche und junge

Téma **zaměstnání v sociálních službách** je pouze pro děti od 12 let. U mladších dětí je zdůrazněn smysl a význam pomoci a je obsažen test, zda se žák hodí po práci v sociální oblasti (s. 3-6), dále jsou zařazeny medailonky konkrétních pracovníků (v domově důchodců, zdravotního bratra) a možnosti, kde se v konkrétní službě vzdělávat (s. 10-11). U starších dětí je také zařazen test a medailonky starších studentů bakalářského studia a tipy pro kariérní růst (s. 10-12).¹⁷

Téma **stáří** je vypracováno pro všechny věkové skupiny. U nejmenších dětí je důraz na aktivní stáří a společné soužití s mladými, je zařazen didaktický list s tématem, jak děti mohou pomoci starším lidem (s. 5-7). U starších dětí je také důraz na aktivní stáří a reciproční pomoc mezi starými a mladými, je také zařazen text od Marka Twaina, který popisuje rozdíl ve vnímání vlastního otce v 17, 27 a 37 letech, jako cesty od neporozumění až po vnímání otce jako životního rádce (s. 7).¹⁸

Závěr

Sociální stát by měl klást důraz také na výchovu budoucích sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách. Příkladem dobré praxe mohou být edukační materiály německé Diakonie Luterské zemské církve, které obsahují metodiku i realizaci konkrétních témat pro tři věkové skupiny. České prostředí je jiné, ale v obecném smyslu lze určité náměty aplikovat i u nás. Témata vztahující se k prosociálnosti jsou ve školách zařazována¹⁹, ale jen minimálně jsou dáována i do kontextu sociálních služeb. Je proto důležité otevřít diskuzi o takových výukových materiálech nejen s učiteli, náboženskými pedagogy, katechety, ale i konkrétními pracovníky diakonie, charity a dalších organizací, kteří vidí smysl systematicky edukačně vést žáky ke zcitlivění pro zaměstnání sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách.

Erwachsene im Alter von 17 bis 20 Jahre (8 s.) ; *Unterrichtsmaterial* in Diakonie Deutschland, Infoportal, 2011. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.diakonie.de/unterrichtsmaterial>.

¹⁷ *Unterrichtseinheit: Soziale Berufe*. Sekundarstufe I: Jugendliche im Alter von 12 bis 16 Jahren (11 s.); Sekundarstufe II: Jugendliche und junge Erwachsene im Alter von 17 bis 20 Jahre (12 s.) ; *Unterrichtsmaterial* in Diakonie Deutschland, Infoportal, 2011. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.diakonie.de/unterrichtsmaterial>.

¹⁸ *Unterrichtseinheit: Alt sein*. Primarstufe: Kinder im Alter von 6 bis 11 Jahren (8 s.); Sekundarstufe I: Jugendliche im Alter von 12 bis 16 Jahren (8 s.); Sekundarstufe II: Jugendliche und junge Erwachsene im Alter von 17 bis 20 Jahre (8 s.) ; *Unterrichtsmaterial* in Diakonie Deutschland, Infoportal, 2011. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.diakonie.de/unterrichtsmaterial>.

¹⁹ PACHELOVÁ, Michaela. *Implementace doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova na prvním stupni základní školy*. Dizertační práce. Praha: PedF UK, 2022. – MOTYČKA, Pavel a kol. *Osobnostní a etická výchova pro střední školy*. Prostějov: Computer Media, 2021. ISBN 978-80-7402-436-8..